

MÚLTUNK

KISS GYÖRGY

*Budapesti Műszaki Egyetem
Tanárképző és Pszichológiai Intézet*

Fél évszázados krízis-intervenció

A szüléldum megelőzését szolgáló számos pszichológiai eljárás közül az utóbbi időben mind nagyobb szerepet kapott a krízis-intervenció. Mint annyi más orvosi, pedagógiai vagy pszichológiai módszer, ez sem teljesen új találmány a felesleges önpusztítás legyűrésében, hiszen gyökerei a klinikai pszichológia régebbi arzenáljában is megtalálhatók. A jelen tanulmány a sajnálatosan, lassan már tipikusan „magyar viselkedési zavarrá” váló öngyilkosság terjedésének megállítására a csaknem 60 évvel ezelőtt tett kísérletekről ad számot. „A Jövő Utjain” című, az Új Nevelés Ligájának 1926 és 1939 között megjelenő magyarországi folyóirata számos új nevelési elgondolásnak, törekvésnek adott helyet, így az 1927 novemberében alakult Magyar Individuálszichológiai Egyesület írásainak is.

Az életutak lélektanáról szóló, alább következő elemzést a magyar individuálszichológusok vezető személyiségét, *dr. Máday István* írta. Máday (1878–1958) jogot tanult, majd mint katonatiszt, a Monarchia leginkább osztrák területén szolgálva, Innsbruckban, Bécsben, később Prágában és Budapesten hallgatva az előadásokat, orvosi diplomát is szerzett. 1908-tól a Bécsi Pszichoanalitikus Társaság tagja, majd 1911-ben eltávolodik Freudtól. 1913-ban *Adlerrel együtt* egyik alapítója a „Bécsi Individuálszichológiai Egyesület”-nek. Magyarországon 1927 novemberében alakult meg az Individuálszichológiai Egyesület, amely elnökéül Máday Istvánt választotta. Máday nemcsak formálisan volt a hazai individuálszichológiai mozgalom irányítója. Szakírói, valamint nevelési tanácsadói munkássága egyaránt az Adlert követők magyar vezetőjévé tette. Számos tanulmánya jelent meg a különböző lapokban, amelyek közül elsősorban „A Jövő Utjain”-ban publikáltak képviselték legtisztábban Individuálszichológiai szemléletét.

„Az életutak lélektanához” c. írása bemutatja a pszichoterápia nagyon óhajtott szerepét az öngyilkosságok megelőzésében. Esetelemzés az Individuálszichológiai Interpretáció klasszikus — még Adlertől tanult — példái. Ezekből kiderül, hogy az Individuálszichológia nagyon egyszerű, szinte hétköznapi fogalomkészlettel operál, s ebben Adler személyes tanítványa, barátja, Máday sem tér el mesterétől. A közölt ismeretek jó értelemben vett közérthetőségét, ismeretterjesztő színvonalát elsősorban az indokolja, hogy az Individuálszichológia — különösen kezdeti korszakában — mind több hívet kíván megszerezni elképzelései számára. A „hívek” zömét a gyermekekkel hivatásszerűen legtöbbet foglalkozók, a pedagógusok közül kívánja toborozni. Maga a folyóirat, amely Máday alább következő írását közölte, nem filozófia- és matematikaprofesszorokhoz, hanem tanítókhöz, ta-

nárokhoz szólt. Így talán érthető az esetelemzések tudományos magaslatokat nélkülöző, sallangmentes, populáris stílusa.

Ugyanakkor az adleri séma — néha merev séma, ami a közölt tanulmányból szerencsére nem érződik — nagyon gyakorlatias. Elsődleges célja a gyermekeket vagy felnőtteket a terápiára és általában a segítségnyújtás érdekében megérteni. Bár a terápiáról itt nem szólt a szerző, de az esetelemzések célja és iránya magában hordozza ennek felelősségét is.

DR. MÁDAY ISTVÁN: AZ ÉLETUNTAK LÉLEKTANÁHOZ

Az életuntak védelme és lelki kezelése terén Magyarország adott példát a legtöbb nyugati nemzetnek. Ugyanis 1904-ben kezdte meg Budapesten önkéntes munkásságát *Feinsilber Róbert*, akit mindenki Róbert bácsi néven ismer. Sokkal később, 1917-ben állították fel a rendőrség főkapitányságának épületében az életuntakat védő irodát. Miután Róbert bácsi az iroda vezetését 1927-ben átadta, új szervezésre volt szükség, s ekkor a belügyminiszter 253.000/1928. számú rendeletével alkotta meg az új életvédelmi osztályt a budapesti főkapitányság kebelében, amely *Dr. Szimon István* rendőrtanácsos vezetése alatt állt. A rendelet életvédelmi otthonok felállítását is tervbe veszi.

Téves némely elmeorvosnak az a véleménye, hogy az öngyilkosok többsége elmebajos. Ellenben az a tény, hogy az elmebetegek majdnem mindegyikénél betegsége folyamán az öngyilkosság gondolata egyszer vagy többször is fellép. A közegészségügyi törvény előírja, hogy csak az olyan elmebeteg helyezhető el zárt intézetben, akitől hatósági orvos bizonyítja, hogy ön- és közveszélyes elmebeteg. Ez a kitétel úgy értendő, hogy ön- vagy közveszélyes. A zárt intézetekben tartott betegek között sokkal több az ilyen, aki csupán önvészélyes, s nem közveszélyes. Ide tartoznak nemcsak azok, akik öngyilkosság tervével foglalkoznak, hanem mindazok is, akik elbutultságuk vagy érzékcsalódásaik, téves eszméik stb. következtében a külvilágban nem tudnak jól tájékozódni, akik a gazdasági és a társadalmi életet helytelenül fogják fel; mindezek könnyen válhatnak, ha szabadon mozognak, mindennemű csalásnak, kizsákmányolásnak áldozatalává.

Ami az öngyilkosok közt az elmebajosok számarányát illeti, ez teljesen attól függ, hogy valamely országban mennyi elmebeteg számára van hely a zárt intézetekben. Ott, ahol az elmebajosok nagy része szabadon jár, természetesen az öngyilkosok túlnyomó részét ők fogják kitenni. Ellenben ott, ahol az elmebetegek nagyobb részét bent tartják, ott csak kivételesen fordulhat elő, hogy valamely gyógyult vagy javult s az intézetből kibocsátott elmebeteg kinn követ el öngyilkosságot, például betegségének kiújulása esetén. Magyarországon még távol állunk attól, hogy az összes elmebajosokat elhelyezni tudnók, így tehát éppen elég elmebeteg jár szabadon. Azonban annyi helyünk mégis van, hogy a közveszélyesek mind, s az önvészélyesek legnagyobb részét benn legyenek. Így nálunk aránylag kevés esetben tudnak az elmebetegek eredményes öngyilkosságot elkövetni. Becslésem szerint az öngyilkossági kísérletek elkövetőinek legfeljebb mintegy 15 százaléka elmebeteg.

Ennek dacára helyeselttem azt a Wienben és Münchenben dívó szokást, hogy a megmentett öngyilkosok nagy részét a mentők egyenesen az Ideg- és elmeclinikára viszik. Igaz, hogy az érzékenyebb lelkeket sérti, úgylis elvesztett önbizalmukat továbbra is elnyomja az a tudat, hogy a bolondok közé zárták őket; másrészt azonban sokakra kijózanítólag hat ez az élmény, s az öngyilkosjelöltek előtt kissé leszállítja az önkéntesen választott halál hősi-es túlértékelését, ha tudják, hogy tettüket, melyre készülnek, az elmebajosok cselekményeihez hasonlítja a közvélemény. De ezek a megfontolások csak mellékes hatással ennek az eljárásnak. Főértéke abban áll, hogy az életunt megmentése után azonnal hozzáértő orvos és ápoló kezébe jut, aki úgy kezel, mint lelkebeteg, s nem mint büntettest vagy megcsodálnivaló különcöt. Képzelmük csak el, mit mondanak egy megmentett öngyilkosnak azok, akik a szenzációnak közelébe tudnak férközni: „Miért tesz ilyen bolondságot? Nem fél a jó Isten büntetésétől? Ezt most köszönje meg annak a rendőrnek! Hátha benn hagyta volna magát a Dunában? Pedig úgy kellett volna az ilyennek! Miért nem is hagyták megdöglöni?” És így tovább. Mások ismét sajnálják. „Szegény! Milyen rossz élete lehetett ennek! Ez is csak azért van, mert a szegény emberrel senki se törődik!” És így tovább. Gyűjteménye ez az olyan mondásoknak, aminek nem volna szabad az életuntnak hallani. Pedig az, amit az utcán vagy a kórházban hall az életunt, még semmi ahhoz képest, amit otthonában kell hallania, ha odaszállítják. Itt a szemrehányások özönével illetik, hiszen órlási szűgyent hozott az egész családra. Ezzel szemben az elmeegógyintézetben egészen helyesen betegnek tekintik, s úgy is bánnak vele. Legelőször is a testi szükségleteiről gondoskodnak, s ha beszélni nem akar, nem faggatják. S ez a nyugalom a legfontosabb gyógyító tényezője a feldúlt kedélyű embernek. Másnap vagy harmadnap azután az Idegorvos beszélgetni kezd a beteggel, de nem úgy kezd, hogy: „miért csinálta?”, hanem elmondhatja vele élete történetét, családi és hivatási viszonyait, s így ismeri meg azt a lelki helyzetet, amely a beteget lelki egyensúlyából kilendítette. A beteg egy héttig, esetleg két héttig is marad a klinikán, ahol védve érzi magát a hozzátartozók és ismerősök kíváncsisága ellen, s a legtöbb esetben az elbocsátás a beteg s az orvos közös megegyezésével történik, olyankor, amikor a beteg már teljesen megnyugodott. Ritkább eset az, amikor a beteg mindenképp szabadulni akar, hogy újabb kísérletet követhessen el, s a megnyugvást csak tettei.

Ha tehát az öngyilkosok túlnyomó része nem elmebeteg, miért kell mégis elmeegógyintézetbe zární? Azért, mert józan lelkiállapotban csak a stolkusok követtek el öngyilkosságot. Egészen kivételes ember az, aki józan megfontolás útján jut az öngyilkosság elhatározásához. Az öngyilkosok 99 százaléka olyan lelkiállapotban van, melyet legjobban a hajótöröttéhez hasonlíthatunk, akinek a feje fölé tornyosulnak saját hatalmas érzelmeinek hullámai, s az ide-oda hányattatás szomorú óráiban teljesen elveszti az élet tengerén való tájékozódását, s ebben a kétségbeesítő helyzetben rokad le az úszásban kifáradt karja, és süllyedni engedí magát. Az öngyilkos tehát úgyszólván minden egyes esetben abnormis, beteg lelki állapotban van. S ez a beteg állapot nem szűnik meg egy csapásra a megmentésével. Ezért éppen olyan szükséges, hogy a megmentett öngyilkos azonnal idegorvosi, illetve lelki kezelésbe kerüljön, mint amilyen szükséges az esetleges testi sebeinek orvosi ellátása. És minthogy a lelki kezelést intézményesen ma még sehol máshol meg nem kaphatja, mint elmeegógyintézetben, azért javasoltam, hogy nálunk is minden egyes öngyilkost az Ideg- és elmeclinikára szállítsanak be. Mikor az életvédelmi otthonok felállításának a tervéről értesültem, mindenekelőtt azt a kíváncsalmat hangsúlyoztam, hogy ezekben

az otthonokban lelki kezeléshez, psychotherapiához értő ember fogadja a megmentetteket. Mikor pedig valaki azt említette, hogy ez papl feladat, erre azt válaszoltam, hogy nem okvetlen szükséges, hogy a psychotherapeuta orvos legyen; lehet pedagógus is, pap is, sőt, lehet bármilyen foglalkozású egyén, csak tudjon helyesen bánni a szerencsétlen emberekkel.

Egyelőre, sajnos, még távol vagyunk ilyen intézmények megvalósulásától. A főkapitányság életvédelmi osztálya felszólította az orvosokat, jelentkezzenek önkéntes szolgálatra. Erre én is jelentkeztem, és időnként Szimon rendőrtanácsos úr hozzám küld olyan életuntakat, akik idegeseknek látszanak, megvizsgálás és kezelés végett. Ezek között eddig csak kettőt találtam elmebetegnek, mert az elmebajlt többnyire már a főkapitányságon fellemerik. A többiek mind az élet hajótöröttjei; de nem a nyomor, nem a pillanatnyi kínos helyzet áldozatai csupán, hanem valamennyi az *Adler* által leírt ideges jellem csoportjába tartozik, valamennyi már kora gyermekkorától fejlődött olyan emberré, aki szereti az élet nagy feladatait kikerülni. Ezen szerencsétlen esetek közül kettőt leszek bátor elmondani.

1. eset.

18 éves leány, vásárló kiskereskedő gyermeke. Anyjának három mester-séges abortusa volt. Mikor 10 évi házasság után betegünk megszületett, atyja azt kívánta, hogy adják a gyermekmenhelybe, hogy az asszony tovább is segíthessen neki a vásárokon. Az anya ebbe nem egyezett bele, és elvált, mikor a gyermek 3 éves volt. Anyja azóta fehérműföldözéssel keresi meg a kenyerét. A gyermek, aki mindig gyenge és vérszegény volt, a háború idején, vagyis 5-től 10 éves koráig élte a kávéházakban gyufát árult, hogy magát és anyját eltartsa. Emellett 4 elemi és 2 ipariskola osztályt végzett; 12 éves korában kifutólány, azután iparostanuló, majd 16 évével segéd lett a női kalapkészítő iparban. Azonban már 15 éves korában tüdőcsúcshurutot kapott, s annyira lesoványodott, hogy szakmájában nem kapott állást. Ennek dacára a legnagyobb kitartással járt állás után; gyermekek mellett szolgált, nyomdában volt, végre mozi-buffetben volt elárusítónő; közben persze sokszor volt állás nélkül. Anyja, aki epilepsziás, szemére hányja a leánynak, hogy el kell tartania; azt mondja, a leánya nem is beteg, csak lusta, és erkölcstelen életet folytat. Ez az utolsó panasz arra vonatkozik, hogy a beteg mint mozialkalmazott késő este szokott hazajárni. Mi persze különösnek találjuk, hogy olyan anya tesz szemrehányást leányának a későn hazajárásért, aki már 5 éves korában éppen éjjel küldte gyermekét az utcára. Anya és leánya naponként veszekednek, s az anya oly hangosan kiabálva szidja leányát kokottnak, hogy a bérház összes lakói meghallhatják. A beteg, aki már 15 éves korában is foglalkozott az öngyilkosság gondolatával, egy ilyen veszekedés után morphint vett be. A mentők kórházba szállították, s felgyógyulása után az életvédelmi irodába kísérték. A ház lakói az öngyilkossági kísérlet után az anyát meg akarták verni.

Az orvosi vizsgálat tüdőtuberkulózist, vérszegénységet és nagyfokú lesoványodást állapított meg; testsúlya 42 kg. Az idegrendszer nem mutat fel kóros eltérést. A beteg nagyon intelligens. Az élet feladataival szemben normális az állásfoglalása, kivéve a szerelem és házasság feladatát, melynek, tekintve betegességét és szüleinek felbomlott házasságát, igazán nincs oka rá, hogy bátran és reményteljesen nézzen elébe. A másik nem irányában való egészséges állásfoglalásának azonban még más akadály is lehet. A beteg ugyanis elmondja, hogy a mozi néha egyes urak felszólítják, hogy várja meg őket az előadás után a kijáratnál; ő azonban ilyen kívánságot soha nem teljesít. Az orvosi vizsgálat alkalmával is mesterkéletlen szemérmességet tanúsított. Szinte Iróniának tűnik fel, ha olyan leányt, aki hihetőleg 5 éves kora óta van kitéve a nagyváros csábításainak és mégis tisztessé-

ges maradt, erkölcstelen életmóddal gyanúsít egy anya, aki válása után másik férfival élt együtt, s aki 5 éves leányát küldte kolduolni. Úgy látszik, az anyának fáj, hogy leánya tisztességesebb nála. Talán szeretné leányát eladni, hogy aztán mind a ketten jobban élhessenek. Az erkölcsösséget nem veheti a szemére, mert ennek semmi hatása nem volna; ezért egyet fordít a tényálláson, és az egész ház lakói előtt kokottnak hívja, ugyanannak, amivé nevelni szeretné. A leányt, aki szegénysége és szépség-hiánya miatt úgylis bátorlalan a férfilakkal szemben, anyjának ellenséges fellépése csak megerősíti erkölcsösségében. Sőt, a leány éppen ezt az erkölcsi helyzetét, amelyben anyjának felette áll, használja fel a küzdelemben, hogy anyja felett diadalmaskodjék.

Ezek után már feltehetjük a kérdést, hogy mi a jelentősége ennél a betegnél az öngyilkosságnak? Életrajzából kiviláglik, hogy gyűlölt gyermek volt; először atyja gyűlölte és anyja vette a védelmébe. De anyja sem volt jobb atyjánál; éppúgy, ahogy ő férjének az Igásbarma volt, úgy várta el gyermekétől, hogy az meg az ő Igásbarma legyen. Az anya maga is beteg volt, és nagynehezen kereste meg kenyerét; leányának már semmiképp sem akarta megadni a jogot arra, hogy ő is betegeskedjék. Hiszen már 5 éves korában pénzt keresett; 15 éves korban, tüdőcsúcsshurutnak nevezett csekélység miatt már is ki akar bújni a munka alól? Sejtethetjük, hogy az anyjának ilyenféle szemrehányása lehetett a 3 év előtti első öngyilkossági gondolatok kiváltója. A mostani eset persze sokkal világosabban áll előttünk. Anyagi gondok nem lehettek az életunság okai; hiszen a beteg megszokta az éhezést, anyjával együtt még mindig fenn tudták tartani magukat. Az évek óta fennálló tüdőbaj sem játszhatott lényeges szerepet. Szerelmi ügyei egyáltalán nincsenek. Kétségtelen tehát, hogy az anyjával való viaskodás nem csupán kiváltó alkalmat adott a tettnek, hanem egyszersmind ez az a tövis a leány szívében, amely megakadályozza a seb begyógyulását. A szegény, beteges, sovány, nem szép leánynak igazán nincs senkje ezen a világon az anyján kívül. Anyja a „függőszemélye”, akinek hol örömet, hol bánatot akar okozni. Az öngyilkosság elsősorban anyjának szó; anyját bünteti vele, s anyjának okulására követi el. Az anyjának adandó tanítás körülbelül így szólhatna: „Ha nem hiszed el nekem, hogy tisztességes leány vagyok és hogy igazán mindent elkövetek, hogy álláshoz jussak, bebizonyítom neked, hogy komolyan veszem a dolgokat; kész vagyok még az életemet is bizonyásul adni. Az, amit tőlem kívánsz (t. i. hogy azonnal állást kapjak és hogy ez csak nappali foglalkozással járjon), lehetetlen. Meghalni könnyebb, mint téged kielégíteni. Most életed végéig szemrehányást tehetsz magadnak, hogy engem megöltél.” A betegnek azonban egyéb függőszeméllyel is vannak, akik számára tettét elköveti: ezek a ház lakói, akik előtt naponként leszidják. Ők is tanulják meg, hogy kivel van dolguk, győződjenek meg róla, hogy az erkölcstelenség vádját nem tűrheti. Természetesen azt is célozza tettével, hogy a lakók részvétét felkeltse, hogy önmagát mártírrá magasztalja fel, s — minthogy az öngyilkos azzal az eshetőséggel is számol, hogy megmentik — hogy a jövőben a lakók az ő pártján legyenek az anyja ellen vívott küzdelemben. Milyen jól számított a beteg, azt a beállott következményekből láthatjuk: a lakók komolyan meg akarták lincselni a gonosz anyát.

Ez az eset jól illusztrálja *Adler Alfréd*-nak azt a mondását, hogy tulajdonképpen minden egyes neurotikus a saját célkitűzése szempontjából helyesen és okosan cselekszik, csak a hamis célkitűzés költségét kell neki magának megfizetnie. Betgünknek mint gyűlölt gyermeknek kezdettől fogva erős fogyatékosági érzése volt, amely testi betegség és a szépség hiánya miatt éppen a nemlét érés válságos korában még fokozódott, s amelyet ő az

érvényesülési törekvés: fokozásával iparkodott kipótolni. Életcélja nem az, hogy az élet örömet-búját anyjával megossza, hanem az, hogy az anyjával vívott harcban felülmaradjon. Ezt a harcot mind a két fél késhegyre viszi: az anya az egész ház előtt becsületében támadja a leányát, s a leány, kinek egyéb fegyvere nincs, életét dobja oda utolsó ütőkártyául, hogy végül mégiscsak ő legyen a győztes.

Talán nem kell bizonyítanom, hogy ez a cél: hogy valaki az anyja felett győzelmet arasson, beteges célkitűzés. Ezt a beteges célkitűzést lelki kínokkal, sőt az élettel kell megfizetni. Ahhoz, hogy valaki ilyen célt tűzzön meg elé, kell, hogy az illető ideges, vagyis olyan ember legyen, akinek nincs semmi önbizalma, sem szociális érzése. Betegünknel főképp a szociális érzés hiányos. Minden egyes ember már csecsemő- és kisgyermekkorában éppen az anyjához való lelki kapcsolatában szerzi meg a szociális érzést. A betegnek azonban sohasem volt valóságos anyja. Valamivel jobban áll a beteg önbizalom, bátorság dolgában. Igazolják ezt a későbbi események. Mindjárt az orvosi vizsgálat után mindent elkövettem, hogy a beteget tüdőszanatóriumba juttassam. Először azt a hírt kaptam, hogy fekvőbeteg, s ezért nem jelentkezik. Azután pedig egyenesen lemondott a kórházi felvételtől, mert ismét a moziban nyert alkalmazást. Látjuk tehát, hogy a beteg tovább is megtartotta harcias álláspontját: most megint az egészséget áldozza fel, csak hogy anyja felett diadalt arasson. Azzal, hogy ismét mozilhoz megy, azt akarja mondani anyjának, hogy igenis maga fogja eltartani magát, és anyját is segíyezni fogja, de nem tűri, hogy anyja az ő magánéletébe beleszóljon.

2. eset.

41 éves kereskedősegéd: 9 testvér közt a legöregebb. Legfontosabb gyermekkori emléke ez: 1 1/2 vagy 2 éves korában súlyos beteg volt, s az orvosok lemondtak róla. Akkor egy bácsi jött látogatóba, s így szólt a beteg szüleihez: „Ha ez a gyerek a holnap napot megéri, kegyelemkenyeret adok neki”. A beteget gyermekkorában folyamán állandóan „kegyelemkenyeresnek” csúfolták. Gyermekkorában anyás volt, valószínűleg, mert anyja kényeztetette: atyjával nem volt jó viszonyban. Kedvenc játéka a főzés volt, szakács akart lenni. Két polgári iskolai osztályt végzett, és rajztanár szeretett volna lenni. Azoonban 15 éves korában atyja, aki jómódú iparosember volt, elkártyázta a vagyonát: szülei Amerikába vándoroltak ki, és a beteg immár magára volt utalva. Fűszerüzletben lett segéd, s a mai napig ennél a szakmánál maradt meg, amelyet állítólag meg is szeretett. Többször operálták sérv miatt, egyszer vakbélgyulladás s egyszer bélcsavarodás miatt; ebből a táplálócsonk csatorna fogyatékoságára lehet következtetni, amely fogyatékoság pótlásaként foghatjuk fel az evéssel és a főzéssel járó fokozott élvezetét. Testvérei közül már csak 3 nővér él, akik szintén Amerikában vannak, és egy év óta már a levelekre sem válaszolnak, ami neki nagyon rosszul esik. „Most már én sem írok nekik; nem tudom megtenni”. Mindig ideges volt. 1916-ban gránátrobbanástól idegességet kapott. A társaságot, kivált a nőket, kerüli. Kétszer volt vőlegény. Első eljegyzését azért bontotta fel, mert a menyasszony más szeretett, s a másikat azért, mert csak mások rábeszélésére vállott volt jegyet. Hivatásában, mint maga mondja, túlságos nagy az ambíciója. Nagy utakat tesz meg gyalog, csak hogy a főnöke számára villamospénzt takarítson meg: önként végző plszkos munkát is, ha ezt az üzlet érdekében szükségesnek ítéli. Megbízás nélkül dolgozik késő estig. Ha azonban valamelyik kollegája lassan és hanyagul dolgozik mellette, akkor majd megpukkad idegességében. Azt sem tűri, hogy munkájában félbeszakítsák s hirtelen más munkát adjanak neki. Ezért úgy a főnökével, mint a kollegával gyakran veszekszik. Az utolsó két évben gyakran voltak olyan napja, hogy nem volt

kedve a vevőkkel bajlódnia: ilyenkor minden izgatta. Ha azután ilyen hangulatában valami szemrehányás érte — aminek természetesen be kellett következnie —, akkor minden mentség nélkül napokon, sőt heteken át kimaradt az üzletből. Ilyenkor a magányt kereste, sehol sem találta a helyét, s a főváros környékén bolyongott. Egyébként is szerette az egyedüliséget, sokat olvasott, és éjjel ment sétálni. Csak mellékesen — mintegy munka-undora igazolására — panaszkodik általános gyengeség-érzésről, reszketésről, izomfájásról. Mikor legutóbb összeesezett a főnökével, a betegsegélyező pénztárhoz ment orvosi bizonyítványért, amellyel rövid szabadságot akart kérni. Azonban a pénztár különböző hivatalos szervvel heteken át ide-oda küldözgették, váratták, elutasították, s általában felülről — lefelé bántak vele, úgy, hogy elkeseredésében 4 napig bolyongott a budai hegyekben, azután egy fára akasztotta fel magát; amikor a kötél elszakadt, a Dunába ugrott, ahonnan a rendőrök mentették ki.

Az idegorvosi vizsgálat középsúlyos neurasthenia tüneteit mutatja. Arc kifejezése elkeseredett.

A beteg életrajzából azt látjuk, hogy már gyermekkorában elvesztette önbizalmát: önként — de biztosan nem szívesen — mondott le nemcsak az elsőszülöttség előnyeiről, hanem még a leánytestvérelvel való fensőbbiségről is; az erős és félelmes atya elől anyja szoknyája mögé menekült, és csak nőies szakácmesterségre lett volna bátorsága. Igen érdekes, hogy a kíméletlen környezet ennek az úgyis bátoraltan gyermeknek még a halál, illetve az életképtelenség gondolatát is szuggerálta, mikor a „kegyelemkenyeres” csúfnévvel minduntalan arra emlékeztette, hogy neki tulajdonképpen arra sincs joga, hogy életben legyen. Végre 12 éves korában talált a fiú olyan életcélt, amely a rideg, barátságtalan környezetből a szépség birodalmába emelte volna: művész akart lenni! Talán az a két év, melyet a polgári iskolában töltött, volt életének egyetlen boldog korszaka. Váratlanul érte a beteget a művészi pályáról a fűszeresboltba való mély zuhanás, és ismét a gyűlölt atya volt mindennek az oka. Betegünk eltér az elsőszülöttek szokott típusától; nem a tekintélyt támogatja, azért, hogy majdan átvehesse a hatalmat; ellenkezőleg; szolgálélek, aki legfőljebb kerülő úton akar előbbre jutni. Bizonytalansága, fogyatékoságérzése olyan erős, hogy nemcsak a házasságkötést, hanem még a társaságba járást is megakadályozza. Csak a hivatás az egyetlen nagy feladat, mellyel bizonyos ideig meg tud birkózni. Az üzletben biztosan érzi magát, mert ott csak a kötelességét kell teljesítenie, semmiféle felelőssége nincs. Azonban elnyomott hatalmi vágya, prestige-éhsége lassanként mégis felülkerekedik: ambíciója a végtelenig nő, sokkal többet dolgozik, használ az üzletnek, mint amennyit tőle elvárnak. Ez sem elégtől ki a hiúságát: kezd el kollegáit rendszabályozni, sőt a főnökének is szemrehányást tesz. Mindez aláássa ugyan a pozitívját, de még nem teszi lehetetlenné a maradását. Végre minden gátat áttör az egész életén át elnyomott hatalmi vágya és hiúsága, melyet a főnökével és a kollegáival való állandó súrlódások még csak ingereltek: a kereskedősegéd most már a vevők ellen fordul, és úgy önmagát, mint az üzletet bünteti hosszabb kimaradásával, melyhez azután öngyilkossága csatlakozik.

Elkényeztetett gyermekkel van itt dolgunk, akinek a szociális érzése sohasem terjedt túl az édesanyja személyén. Sem atyját, sem a testvérelt nem vette fel baráti körébe; az egész világ ellenséges terület maradt az ő számára. Mindenütt kevésbe vették, elutasították, csak az üzletében ismerték el kiválóságát. De ez az elismerés bizony csak szerény keretek közt mozgott, olyan volt, amint egy jó segédnek szokott kijárni; de nem felelt meg az ő várakozásának, aki minden egyéb életörömről lemondott, s ezért végtelen nagy tiszteletet követelt. A beteg már most arra törekedett,

hogy valóságos hatalmat, fensőbbiséget szerezzen az üzletben azáltal, hogy mindenkinek ő parancsolt. Ezzel persze az üzlet érdekeivel került ellentétbe, s így circulus vitiosusba jutott. Mikor észreveszi, hogy zsákutcában van, melyből sehogy sem tud kiszabadulni, mint utolsó szalmaszála, az orvosba kapaszkodik, s tőle várja a segítséget. Véletlenül olyan orvoshoz kerülhetett volna, aki a beteg élettervének a tévedéselt felfedte volna előtte s a helyes útra vezérelte volna. Szerencsétlenségére azonban a betegsegélyző pénztár bonyodalmas adminisztrációja semmiképp sem felelt meg az orvos ideáljának, és a segítséget kereső beteg itt is úgy érezte magát, mintha ellenséges országban volna. Ekkor elszakadt a türelme. Az élet valamennyi küzdőterén szenvedett vereséget végtelenül bántották. Nem maradt számára más, mint az egész világot elrúgni magától és odakiáltani: „Fütyülök reátok, valahányan vagytok!” Az öngyilkosság itt visszautasítást, bosszúállást, szemrehányást jelent, amely pedig szól egész családjának, amely elhagyta és Amerikába költözött: anyjának, aki csak gyermekkorában szerette, azután elhagyta; kíméletlen atyjának, aki művészi pályáját elrontotta; nővéreinek, akik a leveleire sem válaszolnak; két menyasszonyának; a társaságnak, amely nem fogadta elég barátságosan; főnökének és kollegáinak, akik kihasználták, és egyéni sajátságait nem vették figyelembe; a vevőknek, akik fárasztották; végre a pénztár orvosainak és tisztviselőinek, akik arra sem méltatták, hogy meghallgassák. A beteg maga teljesen ártatlan, valóságos mártír, akit az egész világ üldözött és a halálba kergetett.

* * *

A két elmondott eset sok mindenben eltér egymástól. Csakis az individualpsychologia egységes szempontja teszi lehetővé számunkra, hogy ennek a két boldogtalan léleknek a közös jellemvonásait felismerjük.

Mindketten mint gyermekek kedvezőtlen családi helyzet súlya alatt szenvedtek; önbizalmukat elvesztették, s ezért nem fejlődhetett ki bennük a szociális érzés sem. *Az önbizalom s a szociális siker pótlékeként a személyes hatalom és érvényesülés túlzott vágya* lépett fel bennük. Így mindketten rosszul voltak felkészülve az életre. Véletlenül megegyezik a két eset abban, hogy mindegyiküknek csupán a hivatás mezején sikerült az emberi társadalomba beilleszkednie, míg a társaséletre s a házasságra képtlenek maradtak. Míg azonban a leány, a könnyebbik eset, túlnyomó részben életkörülményeinek áldozata, addig a férfi, már gyermekkorától kezdve, *életképtelen jellemmé* fejlődött, aki a tragikus konfliktusok csíráját hordja magában. Ebben a példában különösen tisztán áll előttünk *az élet feladatai elől való menekvés* hosszas előkészítése és begyakorlása. Mindkét esetben felismerhető a *támadó tendencia*, a harcias állásfoglalás, a *vád és a bosszúvágy* is, amely elsősorban a szülők, másodsorban az egész világ ellen irányul. Végtelen szomorú és kétségbeejtő cselekményéből az öngyilkos, mint esetünk is mutatják, az *önmaga felmagasztalásának* diadalát s azt az isteni érzést meríti, hogy az egész világot mint értéktelent dobta el magától.

A kézirat elfogadva: 1988 október